

Krizsai Mónika

TUDOMÁNYOS TÁRSASÁGOK – AKADÉMIÁK – A XV. SZÁZADI
MAGYARORSZÁGON

Kezdetben „Az akadémiák nem szervezett intézmények, hanem szabad egyesülés útján alakult társaságok voltak, melyekben minden kiváló tudományos és művészi tehetség helyet találhatott.”¹ Mintájuk Platón (Kr.e. 427–Kr.e. 347) athéni, Akademosz – kerti iskolája volt, ahol filozófiát és matematikát tanított, párbeszéd formában. Közösségét Apollón és a múzsák – tudomány és művészet – ápolására alapította Kr.e. 385-ben.

Platón

Bessarion bíboros

Platón akadémiaja adta a példát a középkori Itália akadémiainak megalakulására a merev, skolasztikus szellemű egyetemek kötöttségeinek ellensúlyozására. Az akadémiák – szemben az egyetemekkel – nem állami, egyházi intézmények voltak, hanem a magánszférában jöttek létre, baráti társaságokban. Élettartamuk rövid volt, létrehozójuk halálával általában megszűntek. Működésük alapvető feltétele, hogy megfelelő számú, biztos egzisztenciával rendelkező tudós intellektuel egymástól elérhető távolságban folyamatosan együtt tartózkodjon. Az akadémia a kötetlen eszmecsere, a szabad vizsgálódás, a világ titkait fűrkésző kutatószenvetély fóruma, amelyet nagyfokú szabadságvágy jellemez. Az első akadémiák Firenzében (Cosimo de' Medici – az öreg) udvarában, Rómában Bessarion bíboros házában, majd Padovában és Velencében jelentek meg.

¹ Fináczy Ernő: A reneszánsz kori nevelés története. <http://mek.oszk.hu/04700/04731>

Magyarországon szinte az itáliai akadémiák megjelenésével egy időben, Vitéz János budai házában – melyet Callimachus Experiens a „tudományok menhelyé”-nek (literarum asyllum) nevezte –, alakult meg az első társaság. Az összejöveteleken szónoki és költői versengések, közöttük szakadatlan viták, különböző kérdések hangzottak el.

Vitéz János

Pier Paolo Vergerio

A budai összejövetelek tagjai Szánoki Gergely², Callimachus Experiens³, Pier Paolo Vergerio⁴, Filippo Prodocatoro, Mikolaj Lasocki, Giuliano Cesarini⁵ voltak.

A váradai, 1463 telén tartott összejöveteleket Nicolaus Machinensis⁶ modrusi püspök visszaemlékezései alapján ismerjük, aki így ír erről: „arra a felejthetetlen télre, melyet ... Váradon számos tudós férfiú társaságában, kitűnő könyvtárban, a nagyszerű írók számtalan munkája közt olyan

² Vitéz Jánossal együtt lesz majd Hunyadi Mátyás nevelője

³ Eredeti nevén Filippo Buonaccorsi. Humanista akadémikus szokás különféle szimbolikus, vagy latinosított nevenek nevezni magukat és egymást. Lsd: Janus Pannoniust, akinek eredeti neve Csezmiczzei János.

⁴ Vergerio Zsigmond király kérésére érkezett Magyarországra. Az ifjúság nemes erkölce és szabad tanulmányai című művében leírtakat Vitéz János és Szánoki Gergő Mátyás király nevelésében alkalmazták.

⁵ 1444-ben, a várnai csatában esett el.

⁶ Macsinjai Jakab (†1480) modrusi püspök 1463-ban II. Pius pápa követeként jött az országba. Innét Mátyás követeként Velencébe, majd Jajcába ment. Saját feljegyzései szerint egy telet Váradon töltött.

*kellemesen és derűsen töltöttem el.*⁷ Miklós püspök jelleméről, tetteiről részletesen számol be Galeotto Marzio Könyve Mátyás király kiváló, böles, tréfás mondásairól és tetteiről, fiához, a nemes János herceghez című munkájában.⁸

Esztergomban 1467 telén Janus Pannonius, Galeotto Marzio, Regiomontanus, Ilkus Márton, Giovanni Gatti és Mátyás király vettek részt az összejöveteleken.

Talán feltételezhetjük azt, a résztvevők névsorán végigtekintve, hogy a pozsonyi egyetem is szóba kerülhetett egy-egy beszélgetés alkalmával...

Az esztergomi összejövetelek helyszíne minden valószínűség szerint Vitéz János studiolója, dolgozószobája lehetett. A jelenben csak nyomokban rekonstruálható helyiség erősen megrongálódott állapotában is felemelő látvány. Ez az a bizonyos négy freskós (eredetileg heten voltak) te-

rem, amelynek falairól a négy erény allegorikus alakjai mosolyognak vissza ránk.

Az ásatáskor felbukkanó erényalakok falfestménye. A helyiség sarkában fent a megmaradt boltozati kőgyám (Várnai Dezső felvétele, Magyar Építészeti Múzeum archívuma)

A sarkalatos erények freskósora ma (Mudrák Attila felvétele). A feltárás óta jelentékenyen kopott a felület.

A terem a valaha sziklaoromra épített, ötszögletű lakótorony (a XV. században Fehér toronynak hívták) egyik helyisége, amely egy nagy teraszra nyílt.

⁷ Csapodi Csaba, Tóth András, Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet. Bp.: Gondolat, 1987. p. 53. és Klaniczay T. i. m. p. 23.

⁸ Galeotto Marzio: Könyve Mátyás király kiváló, böles, tréfás mondásairól és tetteiről, fiához, a nemes János herceghez. In: Humanista történetírók. Vál.: Kulcsár Péter. Bp.: Szépirodalmi Kvk, 1977. p. 69-72. (Magyar Remek-írók.)

A lakótorony helyiségeit egyetlen válaszfallal két teremre osztották. A hozzáépített toldalékon keresztül lehetett megközelíteni a Kápolnát. Fellette minden bizonnyal még egy szint volt található, ugyanis a régészeti kutatások egy kis csigalépcsőt találtak – hat épen maradt fokkal. Ez minden kétséget kizáróan titkos lehetett, nem messze tőle ugyanis egy sokkal tágasabb lépcső is vezetett az emeletre. Ennek a kis lépcsőnek az oldalfalain ugyanaz az oroszlános festés (volt) látható, mint a Kápolna oldalfalainak legkorábbi rétegén.

A kis csigalépcső töredékes maradványai a feltárás-kor, 1934-ben (Várnai Dezső felvétele, Magyar Építészeti Múzeum archívuma). A lépcsőből 6 fellépő fok maradt meg, a többi részét a török kori ágyúzás leomlasztotta és 17. század eleji gyors elfalazással vágták el orsóterét. Az előtérben a tömbökben lezuhanó boltozatdarabok. Jól észlelehető a bolt-süveg egy nagyméretű téglányi szerkezeti vastagsága.

A studioló leírása hasonlít Mátyás király könyvtárának leírásához, miszerint az is szikla-romra épült, mintha bele akarna esni a Dunába.⁹ A hasonlóság a díszítésben is felfedezhető. A régészek találtak egy hevederív darabkát, amelyre az állatöv jelképei voltak ráfestve. A rekonstrukció alapján ellipszis alakú lehetett, pontosan kettéosztva a teret. A mennyezetre a csillagos eget festették a bolygókkal. Mindkét építkezés Filarete (1400-1460) firenzei szobrász, építész, elméleti író „Frattato dell’Architettura”: az ideális város – Sforzinda¹⁰ – építészeti munkáját idézi, aki ajánlásában a következőket fogalmazza meg:

– A fedelmi palota nagytermébe erények, az erényeket követő híres emberek, antik istenek, hősök, Szibillák ábrázolása való.

– A boltozatoknak a mennyezhez kell hasonlítani, bolygókkal, az ég jeleivel.¹¹

A budai könyvtár mennyezetén Mátyás cseh királlyá koronázásának csillagállása születési horoszkópjával, Vitéz Jánosnak az érsekké való ki nevezésének dátuma látható.

Filarete építészeti munkáját Mátyás király latinra fordíttatta és könyvtárában helyezte el.

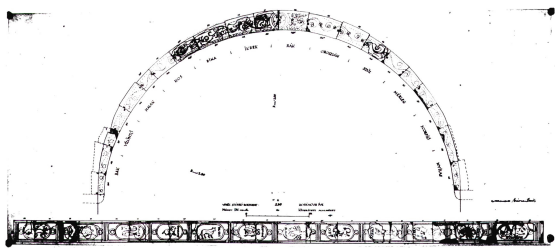
A Zodiákus ív muzeális bemutatása a tér rajzi rekonstrukciójában (Vukov Konstantin)

⁹ Bonfini, Antonio: A magyar történelem tizedei. <http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b85/>

¹⁰ Francesco Sforza milánói herceg számára írt mű.

¹¹ Vukov Konstantin: Vitéz János esztergomi Studiolója, egy 12. századi terem reneszánsza.

<http://arch.eptort.bme.hu/doc/vukovk.doc>.

Várnai Dezső rekonstruktív rajza a Zodiákus ívről
(a rajz fotokópiája -OMvH fotótár)

Heltai Gáspár Krónika az magyaroknak jeles dolgairól művében így ír: „Nagy palotát építtetett vala Esztergomott az várba, – Vitéz János – és az előtt egy szép kerengét tiszta piros márvánkövekből, mellynek duplás menete vala nagy szép és drága ékességekkel. A palotának belső falán szép és drága boltozásokkal hajtott vala, kikben renndel drága festékekkel megíratta vala Sibillának képeit. Azon palotában az egyik hosszú falon renndel szépen mind megíratta vala szép és drága festékekkel mind a magyaroknak őseket, a scythiai hercegeket, annak utána a királyokat.

Nem íratta vala kedig a királyoknak képeit csak Mátyás királyig, mikoron ő élt, hanem Mátyás király után is egynyíhány ablakot íratott meg, mellyet valami prognostikomból, avagy a csillagoknak járásából vött jövendőmondásból, és úgy akarta az ő utána valóknak azok a képek által jelönten, mi volna jövendő ez országban. Az első ablakban Mátyás király után íratta vala egy király képét, mintha egy király ülne egy zsedcel (szecel – karosszék) székbe behunt szömekkel, ki szuny-

nyadoznék, és kevés gondot viselne az országnak dolgaira. Evvel jelentötte, hogy Mátyás király után egy király volna jövendő, ki nem sok gondot viselendő az vólna az országra. És úgy lön. Mert László lön király, ki igen tunya és lágy ember vala. És mikoron új hírt hoznak vala néki, hogy a törökek kárt töttenek, és imeszt és amaszt az várat vették meg, ő nem indul vala ezen, hanem lágy beszéddel mondja vala: dobrsi, dobrsi.

A második ablakon íratott vala egy király képét, és annak lábai alatt tüzet íratott vala, melly környül embereket sitnek vala nyársokon. Evvel e képpel jelentötte a szegény Lajos királyt, hogy az is csendesz király lönne, és hogy az ő üdejébe támadandó vólna a keresztes had.

Az harmadik ablakba íratott vala két mezíten embert, kik küsszednek vala az magyarai koronáért, mellyet, az ő lábok alá megíratnak vala. Evvel e képpel azt jelöntötte, hogy János király és Ferdinánd király jövendőök volnának az országért. És úgy lött. Mert annyira veszedének egymással a királyi birodalomért, hogy majd mind a kettő mezítelenek maradának mind országostól.

Az negyedik ablakba íratott vala egy haragos oroslánképet, melly a földön fekszik vala, és a két első lábának körmeiben tart vala egy koronás pattyalatot (patyolat – finom szövet). Evvel e képpel azt jelenté, hogy a török császár fogná elfoglalni az magyarai királyi birodalomnak méltóságát, és hogy azt kezdené bírnyi mindvégig. Mert ez ablak és kép után nem lön több ablak, sem több írás, hanem ez vala az vége.¹²

Az esztergomi vár lakótornya nyugat felől (Vukov Konstantin felvétele)

¹² Heltai Gáspár: Krónika az magyaroknak dolgairól.

Vitéz János és tudós társainak elfoglaltságai közé tartoztak a kódexek szövegeinek tanulmányozása és emendálása (javítása). Fraknói Vilmos szerint mintegy 500 darabra tehető Vitéz könyveinek a száma. A kódexeket olvasták, és gyakran forgatták. Bizonyítja, hogy Vitéz János kódexei margóján sok bejegyzés található. Ezek a bejegyzések nagy része kollektív tudósmunka eredménye kellett, hogy legyen. Az egyik kódexbe Vitéz azt írta, Galeottoval együtt olvasta és emendálta¹³. A kódexek jegyzetekkel való ellátása sokat segített a későbbi korok tudósainak, hogy biztosan tudják megállapítani az egyes dokumentumok tulajdonosait. (Fraknói Vilmos a müncheni Curtius – Nagy Sándorról szóló – kódexet vizsgálva így ír: „Annyi bizonyos hogy Vitéz bírta, sőt behatóan foglalkozott vele: gondosan kijavította és jegyzetekkel látta el; a mint ezt minden lapon, a sorok között és a széleken látható írás hirdeti, melynek élénk és négy évszázadon át el nem halványult carminnal írt finom jellemző vonásai ezer írás között azonnal rá vallanak.”¹⁴

A korabeli leírások alapján az akadémia „üléseiről” is pontos képet lehet rajzolni. Azok az írások, amelyek a symposionokra vonatkoznak, érvényesek az akadémiákra is. A különbség közöttük abban keresendő, hogy az akadémiai összejöveteleken a szellem művelése volt az elsődleges cél, a symposionok, vagy ahogyan később nevezték, conviviumok lakomával egészültek ki. Ahogyan a szótárak fordítják a symposion szót: némi iddogálással összekötött magasabb színvonalú beszélgetés¹⁵.

„A symposionok magyarországi divatjáról olvashatunk Pescennio Francesco Negro (1425-1524) Cosmodystichia című művében, amely ha nem is Mátyás korában, de az azt közvetlenül követő időkben keletkezett: „A symposionokon pedig nemcsak a fogásokat találják fel, hanem az olyan vitákat is, amelyenek a platóniak és a fillelfoiak voltak. Ilyeneket én, emlékszem, társaimmal a pannon előkelőségeknél látogattam, ahol a fogások közé, ha valami vita támadt köztünk, ren-

geteg könyvet hoztak az asztalhoz, ezeket olvastuk és különféle értelmezéssel magyaráztuk.”¹⁶ – idézi Pajorin Klára. Ugyanitt említi Ficino véleményét is, aki szerint a conviviumnak az a célja, amit megnevezése (együtt élés) sugall, vagyis „édes életközösség, hogy amint azon [a conviviumon] közös étellel tápláljuk testünket, úgy közös akarattal élvezzük az értelem és az élet javát.”¹⁷

Galeotto Marzio

Részletes beszámolót olvashatunk egy symposionról Galeotto Marzio már idézett művében. A 30. bölcs cselekedet fejezetben.¹⁸ Giovanni Gatti, vagy ahogyan ő írja: Gatto, domonkos rendi teológus, aki „szicíliai eredetű, Szent Domonkos rendjéből ... aki sokat képzelt önmagáról. Azt hirdette, hogy minden teológiai kételyt azonnal meg tud oldani, és nagyon szeretett volna Mátyás királlyal egy kis vitácskába bocsátkozni”,¹⁹ hallotta, hogy a király „talpraesett szellemű és csiszolt beszédű ... a tudósoknak rejtvényeket szokott feladni, megoldásra.”²⁰ A vitára hamarosan alkalom is adódott, lakoma közben, ahol Mátyás királyon és Gattin kívül részt vett a házigazda esztergomi érsek, a pécsi püspök (Janus Pannonius), egy másik püspök, Thuz János és Galeotto. A vacsora királyi pompával ment végbe, a tüzes magyar borok és a magyar szokás szerinti fűtött szoba megtette a hatását, Gatti máris dicsérni kezdte magát és műveltségét fitogtatni. Azt próbálta bizonyítani, hogy a teológiában nincs olyan kérdés, amire ő ne tudná a feleletet. Mátyás azonban sokat tapasztalt

¹³ Marcus Manilius: Astronomicon kódexét

¹⁴ Fraknói Vilmos: Újabb adatok Vitéz János könyvtárának történetéhez. In: Magyar Könyvszemle, 1879. 4. évf. 1. füzet. p. 1-6.

¹⁵ Idegen szavak szótára. Szerk.: Bakos Ferenc. Bp.: Akadémiai Kvk., 1989.

¹⁶ Pajorin Klára: A humanista symposionrendezvények. In: Uralkodók és corvinák: Az Országos Széchényi Könyvtár jubileumi kiállítása alapításának 200. évfordulójára. Budapest: 2002. p. 111-115.

¹⁷ U. o.

¹⁸ Galeotto i.m. p. 96-102.

¹⁹ Galeotto i. m. p. 97.

²⁰ U. o.

ember lévén, tisztában volt vele, hogy kora teológiai műveltségébe nem tartoznak bele az erkölcsi részek és az evangéliumok magyarázatai. Erre alapozva kérdezte a teológust: „Már régóta nem tudom eldönteni ... hogy Krisztus, az istenember, aki mindent igazságosan és bölcsen cselekedett, nem egy dologban a legkevésbé sem tartotta szem előtt az igazságot. Ugyanis az igazság érdem szerint jutalmaz ... Mikor Pétert és Jánost szerette jobban az apostolok között, nem egyenlő mértékkel mérte érdemeiket: a pápaság legfőbb méltóságával tüntette ki Pétert, aki otthagya, megtagadta és esküvel fogadta, hogy sohasem ismerte. Jánost pedig, aki mindhalálig hűséges maradt, és sem a fölkeléstől, sem a haláltól való félelmében el nem tántorodott tőle, jutalom nélkül hagyta és dicsőség híján ... Mi egyebet jelent Pétert pápasággal kitüntetni, Jánost pedig mellőzni, mint arra buzdítani a tanítványokat, hogy tartsák távol magukat az üldözésektől, térjenek ki a szenvedések elől, ne viseljék el a gyötrelmeket, ellenben fussanak el tüstént, és tagadják meg Krisztust. Csak erre várok választ, mert soha el nem hiszem, hogy Krisztus ok nélkül tette mindezt; ami szemünkben eltér a helyestől, azt nem az isteni igazságtalanságnak, de a mi tudatlanságunknak kell a rovására írni.”²¹

Mátyás király

Gatti aztán, szépen sorba rendezve megismételte a király szavait, de amikor a kétely cáfolására és kimagyarázására került a sor, „savanyú képet vágva bonyolult beszédbe fogott, azt állította, hogy az isteni titkok okát semmiképpen sem helyes firtatni.”²²

Mátyás király így válaszolt Gatti beszédére: „Az, amit mi érintettünk, nem isteni titok, aminek

ne volna meg a maga felfogható oka. Ez erkölcsi kérdés, és tapasztalt ember könnyen megértheti.” Gatti türelmét veszítve, mérgesen szinte ráförmedt Mátyásra, hogy ne írja elő neki teológizálásának módját, mert nincs a világon olyan vakmerő ember, aki vele szembe merne szállni, mert semmi sem ismeretlen előtte a teológia tudományában, már minden könyvtárat végigolvasott, de erre a kérdésre megfejtést sehol sem talált.²³

Dürer: Szent Jeromos, 1496

A király nyugodtan felelte: „Nem sok teológiai könyvet olvastam, még egyebet sem sokat ... Mégis, úgy vélem, ennek a dolognak a magyarázatát könnyen megtalálhatjuk.”²⁴ Előhozta akkor Mátyás Jeromos²⁵ művét, amelyet Jovinianus ellen írt. Ebben Jeromos a következőket írta: „Azért választott ki egy a tizenkettő közül, hogy fő

²³ Elgondolkodtató megjegyzés: miféle tudás van az olyan tudományosság mögött, ami csak a könyvek tartalmának „visszamonására” korlátozódik, de nem vet föl kérdéseket, nem készlet következtetések levonására, és nem képes határait túllépve más tanokban feloldódni? A sok tudomány olvasásának képessége még jelenti az olvasmányok tartalmának birtoklását. Olyan ez, mint amikor a kisgyerekek megtanulják a szorzótáblát, mint versikét, anélkül, hogy a számok fogalmával és mennyiségével valójában tisztába lennének.

²⁴ Galeotto i.m. p. 100.

²⁵ Szent Jeromos (Hieronymus) róla bővebben a következő fejezetben.

²¹ U. o. p. 99.

²² U. o. p. 100.

állíttatván, az egyházszakadásra való alkalom elháríttassék. De miért nem választotta ki Jánost, aki szűz volt? Az életkora volt az oka: Péter lévén az idősebb, nehogy egy ifjú, majdnemhogy gyermek kerüljön élelmedett korú férfiak fölé, és nehogy a jó mester (aki azt mondotta volt nekik: az én békémet adom nektek, az én békémet hagyom nektek! Meg azt: aki közületek a legnagyobb akar lenni, legyen mindenki közül a legkisebb), és aki nek el kellett távoztatni tanítványaitól minden viszálykodásra szolgáló ürügyet, az ifjú személyében, akit annyira szeretett, okot szolgáltatson az irigységre. Mint jól tudjuk, az egyháztörténelem nyilván azt tanítja, hogy akkor még gyermek volt János, hiszen egészen Trajanus uralkodásáig élt, vagyis az Úr szenvedése utáni 68. évben hunyt el, amit mi is megemlégtünk a «Híres emberekről» szóló könyvben. Péter is apostol, János is az. De Péter csupán apostol, János pedig apostol, evangelista és próféta. Apostol, mivel leveleket intézett a hívőkhöz. Evangelista, mivel kiadta evangéliumos könyvét, amit Máté kivételével egyik sem tett a tizenkét apostol közül; próféta, mivel Pathmos szigetén, ahová az Úrért mártírhalált halni küldte Domitianus császár, látomása volt az eljövendő titkait tartalmazó Apokalipsziszról.²⁶ Jeromos szavait aztán a sajátjaival egészítette ki Mátyás király: „Eddig Jeromos, aki kételyeink egy részét eloszlatta, és fogódzót adott, hogy a hátralevőket tisztázzuk: azért helyezte előrébb az egyház főségében a bűnöst, a szökevényt, a hittagadót a szeplőtlen Jánosnál, hogy a bűnösöknek reményt nyújtson a bocsánatra. Mert a szökevény, bűnös Péter, aki átélte már az ölelés hevességét, kitapasztalta az ember töredékességét és a gyönyörvágy rohamait, (volt ugyanis felesége), a szenvedélyekbe bonyolódott bűnösöknek könnyen megenged, és bocsánatot ad, komolyan és becsülettel tekint a bűnbánóra. (Hiszen mestere példája mutatta meg neki ezt, aki tanítványa tévelygéseit, annak keserű zokogása után eltörölte, és nem rőtta fel bűnéül.) Ha János lett volna az egyház feje, kezében a kötés és oldás hatalmával, aki tiszta és hitében erős volt, aki sohasem érezte a vágy simogatását és erejét, akit semmilyen zűrzavar Krisztustól el nem tudott tántorítani, a saját hasonlóságára akarta volna átalakítani az emberi nemet, és Krisztus hitének árulóit, valamint a szen-

vedélyektől gyötörtöket a legnagyobb szigorúsággal űzte volna el. Nem azt gondolta volna, hogy esendőségből, hanem hogy gonoszságból vétkeznek, és színlelik csupán könnyeikkel a fájdalmat. Tehát igen jelentős oknál fogva vette előrébb Pétert Jánosnál az egyház főségében. Ezt számítottad te, Gatto, ama kifürkészhetetlen isteni elhatározások közé.²⁷

Beszéde után Mátyás király asztalt bontott, de valamennyiükben nyomot hagyott élelméjűségé.²⁸ – írta Galeotto.

Vitéz János halálával megszűntek Esztergomban az összejöveletek, és megjelentek Mátyás király udvarában. 1470 után formálódott ez a tudóscsoport, Francesco Bandini, a volt firenzei platóni akadémia tagja köré. Apolló és múzsái Budán, Mátyás király könyvtárában találtak új otthonra. Urbán László: Képek a Corviniana világról című művében részletesen leírja Naldo Naldira hivatkozva a könyvtár berendezését, ahol említésre kerültek a háromlábú székek, amelyeket textillel borítottak. A háromlábú széket az ókorban oltár céljára is használták. Delphoiban, Apollón szentélyében, Pythia is ilyen háromlábú széken révülve kapta az Égiektől sugallatait.²⁹

Kár lenne azonban azt képzelni, hogy csak és kizárólag az eddig felsorolt példák – Vitéz János és Hunyadi Mátyás kezdeményezései – jelentik az akadémiai mozgalmat az országban. Meg kell emlékezni Báthory Miklós váci püspökről, akinek Galeotto is vendége volt. Élményeit ezekkel a szavakkal önti tollba: „Mikor Magyarországon már két évet töltöttem, meglátogattam Miklóst. Olyan emberséggel fogadott, és úgy tett a kedvemre, hogy magam is elcsodálkoztam ezen a vendégszereteten. Ezen kívül folyton buzdított, hogy írjam meg Mátyás király tetteinek történetét, nehogy a nagy király dolgai, amelyekkel hazáját dicsővé tette és hírnevéssé, a feledésbe veszve tespedjenek. Igen tetszett nekem környezetének tiszteletet keltő választékossága: az ő házában állandóan vagy előadnak, vagy tanulnak, vagy énekelnek lantkísérettel, vagy tisztas társalgás járja: ott nem látni henyeséget, lustaságot, időpocsékolást. A gyakori séták a várból a kertekbe, melyeket ő ül-

²⁷ U. o.

²⁸ U. o.

²⁹ Jelentésük a „Fényes Könyvtárba” tehát nem a véletlennek tudható be.

²⁶ Galeotto i.m. p. 100-101.

tetetett, és látott el halastavakkal, majd a kertekből a várba föl soha nem esnek derék emberekkel való beszélgetés és könyvek társasága nélkül, úgyhogy az utat észre sem venni a viták hevében. Néhanapján a püspök kikocsizik ... olvasás és vita nélkül ez sohasem esik meg, és jól esik hinni abban, hogy Bacchus e virágzó halmain ott lakoznak Minerva és a múzsák.”³⁰

Klaniczay Tibor óvatosságra int a budai akadémiai mozgalmat tekintve, de azt kiemelésre való tényként állapítja meg, hogy a Mátyás halála után bizonyos szervezettséggel megalakult Sodalitas Litteraria Danubiana – a Dunai Tudós Társaság – épített a budai udvar hagyományaira.³¹ Mátyás király halála után száz évvel Forgách Imre, Forgách Mihály, Forgách Péter, Rimay János és társaik Pallas ivadékainak nevezték magukat és megalapították a magyarországi akadémiai mozgalom újabb állomását.

Az akadémia szó majd a századok során más jelentéstartalommal kerül be a köztudatba. Az Alpoktól északra az universitas, az egyetem szinonimája lesz, délen, Franciaországban az állam által alapított és fenntartott tudományos testületeket nevezik így. Magyarországon helyette a társaság szót kezdik használni. Gyárfás Ágnes: A bécsi tudós Társaság és kapcsolatai című értekezésében – amely a felvilágosodás korának nemcsak bécsi, hanem a magyarországi összes tudós társaságait számba veszi – is nyomon követhetjük a szó klaszszikus értelmét. A kis gyülekezetek a magyar nyelv terjesztését, csiszolását, a műhelyteremtést tekintették fő feladatuknak. Mindegyik célja hasonló volt, de kialakították egyéni arculatukat is.³² Széchenyi is Magyar Tudós Társaság alapítását szorgalmazza. Nem véletlenül. A magyar szó jelenti egyrészt az igazi, klasszikus jelentését a szónak, valamint magyarságával megtestesíti az akadémiai gondolat legfontosabb célkitűzését: a nemzeti nyelv kiművelését.³³

A XV. század Magyarországon a magyar nyelv kiművelése mint cél még szóba sem jöhetett. Nem azért, mert rátarti módon a klasszikusokat tekintették mintának, hanem azon okból

kifolyólag, hogy magyarságunkat, nyelvünket nem veszélyeztette senki és semmi. Olyannyira nem, hogy a levegővétellel való természetességgel használta mindenki a haza nyelvét. Bonfini meg is jegyezte, hogy Magyarországon az úr és a szolga megértik egymást: egy nyelven beszélnek. Beatrix levelében írja nővérének, hogy unokaöccse, Hypolit mellé kevés számú olasz kísérőt adjon, mert magyarokkal kell majd körülvennie magát, hogy megtanulja a nyelvet és a szokásokat. Írta mindezt a maga tapasztalatából. Azokban a régi időkben még illet magyarul tanulni az országba érkező követeknek is.

Összegzésül idézzük Klaniczay Tibor gondolatait és emlékezzünk büszkén régi dicsőségünkre: „Bár a korai magyar akadémiai mozgalom és a XVIII. században kezdődő újabb akadémiai törekvések³⁴ között a kontinuitást nem állíthatjuk helyre, mai akadémiánk előzményeként, az akadémiai gondolat hazai őstörténeteként számon kell tartanunk és meg kell becsülnünk a XV-XVI. századi elődök erőfeszítéseit, Vitéz Jánosét, Zsámboky Jánosét, Forgách Mihályét, Rimay Jánosét és a többiekét, akik másfél évszázadon át, ha szűk körben is, biztosították a studia litteraria ac sapientiae korszerű színvonalát Magyarországon.”³⁵

IRODALOMJEGYZÉK

- BONFINI, Antonio: A magyar történelem tizedei. [online]. In: Kempelen Farkas Digitális Könyvtár honlapja. Bp.: HIK, cop. 2008. [2008. 04. 13.]. <URL: <http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b85/>>
- CSAPODI Csaba, Tóth András, Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet. Bp.: Gondolat, 1987. 541 p.
- FINÁCZY Ernő: A reneszánsz kori nevelés története. [online]. In: MEK honlapja. Bp.: MEK, cop. 2008. [2008. 04. 13.]. <URL: <http://mek.oszk.hu/04700/04731>>
- FRAKNÓI Vilmos: Újabb adatok Vitéz János könyvtárának történetéhez. In: Magyar Könyvszemle, 1879. 4.évf. 1. füzet. p. 1-6.
- GALEOTTO, Marzio: Könyve Mátyás király kiváló, böles, tréfás mondásairól és tetteiről, fiához, a nemes János herceghez. In: Humanista történetírók. Vál.: Kulcsár Péter.

³⁰ Galeotto i. m. p. 104-105.

³¹ Klaniczay i. m. p. 24.

³² Gyárfás Ágnes: A Bécsi Tudós Társaság és kapcsolatai. In: Széphalom, 1990. 3. sz. p. 43-60.

³³ Klaniczay i. m.

³⁴ Utalás a Magyar Tudományos Akadémia hivatalos történetére, amely Bél Mátyás 1735. évi tervezésétől kíséri figyelemmel azokat a kezdeményezéseket, amelyek a mai Akadémia megalapításához vezettek. Klaniczay i. m. p. 9. és minden hivatalos akadémiatörténeti kiadvány.

³⁵ Klaniczay i. m. p. 31.

TUDOMÁNYOS TÖREKVÉSEK MAGYARORSZÁGON

Bp.: Szépirodalmi Kvk., 1977. p. 52-107. (Magyar remekírók)

GYÁRFÁS Ágnes: A Bécsi Tudós Társaság és kapcsolatai. In: Széphalom, 1990. 3. sz. p. 43-60.

HELTAI Gáspár: Krónika az magyaroknak dolgairól. [online]. In: Kempelen Farkas Digitális Könyvtár honlapja. Bp.: HIK, cop. 2008. [2008. 04. 13.].

<URL:

<http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b152/ch12s01s01.html>>

KLANICZAY Tibor: Az akadémiai mozgalom és Magyarország a reneszánsz korában. In: Klaniczay Tibor: Pallas magyar ivadékai. Bp.: Szépirodalmi Kvk, 1985. p. 9-31.

PAJORIN Klára: A humanista symposionrendezvények. In: Uralkodók és corvinák : Az Országos Széchényi Könyvtár jubileumi kiállítása alapításának 200. évfordulójára. Budapest: 2002. p. 111-115.

URBÁN László: Képek a Corviniana világáról. Bp.: Országos Széchényi Könyvtár, 1990. 83 p.

VUKOV Konstantin: Vitéz János esztergomi Studiólója, egy 12. századi terem reneszánsza. [online] In: BME honlapja. Bp.: BME, cop. 2002. [2008. 04. 13.]

<URL: <http://arch.eptort.bme.hu/doc/vukovk.doc>.>

Az esztergomi képek felvételei Vukov Konstantin munkájából valók.

**Hieronymus kódex Bibliotheca Corviniana.
Szerkesztette: Csapodi Csaba - Csapodiné Gárdonyi Klára.**

**Magyar Helikon - Corvina,
Budapest, 1981, 99. kép.
Bécs, Österreichische Nationalbibliothek**

Gyárfás Ágnes

MILYEN VOLT MÁTYÁS KIRÁLY EGYETEME

2008. Corvin Mátyás esztendeje

Nagy királyunk mély hatást gyakorolt a kortársakra és az utókorra a kultúrát támogató, éltető, teremtő tetteivel. Híres könyvtárát, s a gyönyörű Corvinákat nap, mint nap emlegetjük, s besoroljuk nagy királyunkat a könyvgyűjtő humanisták élvonalába, mint a könyvszerető, művelt europaer reneszánsz előképét.

Mátyás király a könyveiben nem csak a könyv szépségét kereste, ennél fontosabb cél lebegett szeme előtt. Gyűjteménye, személyes érdeklődésének kielégítésén túl egy magasabb terv céljait szolgálta. Mátyás király Magyar Egyetemének kívánta szentelni a gyűjteményt, amit a legü-

jabb kutatásaival igazolt a disszertációján dolgozó Krizsai Mónika SAL programos magánegyetemi hallgató. Feltárta, hogy a nagy királynak volt egy gyűjteménye és 30-40 másolóval működő műhelye a reprezentatív, díszes könyvek számára, de volt másik könyvtára is. Épített egy kápolnát a Duna felé néző keleti szárnyon, melyet szerzetesek gondjaira bízott és elhelyezte benne Alamizsnás Szent János, régi, korai keresztény szkíta szent hamvait. A kápolna mellé építtette a "használati" könyvtárát, ahol a Konstantinápolyból hadisarcként kapott régi bizánci, arab, szkíta kódexeket, Szent Jeromos kötetait és a hazai, kézzel írt krónikákat helyezte el. Megalapította a magyar könyvtárát Magyar Egyeteme számára.

Külön polcon jogi gyűjteményét tartotta. Volt

Aranybullája, amely később Páduába került, s az ottani egyetem jogi karának könyvtárában ma is fellelhető.

Mátyás király ebben a könyvtárban kényelmes pamlagot állíttatott fel, mert itt találta meg kedves tartózkodási helyét, kedves tudósai és papjai, meg udvari bolondja társaságában.

Bonfini híven leírta beszélgetéseiket, melyből kitűnt Mátyás király szerénysége, s mély műveltsége, éles elméjű szellemessége. Ha a vitában az igazát szerette volna igazolni, általában Szent Jeromos valamelyik kötetét kérte el a polcra, kikéreste a szükséges fejezetet, s a tudós egyházatyja szavait idézve bizonyította saját érveit. Szinte betéve, de biztosan mondhatjuk, hogy gondolatsorról gondolatsorra ismerte a tudós szent öt vaskos kötetét. (Pallas Lex.)

Mátyás király titkos terve egy 40 ezer fős magyar egyetemről

Heltai Gáspár Krónikája a XVI. század magyar népe számára összefoglalta a magyarok történetét, de ennél többet is tett. Leírta kortársa Mátyás király életrajzát, jellemezte emberi és királyi vonásait, sőt titkos terveiről is beszámolt.

Mátyás királynak "...az írás tudományokhoz nagy kedve vala. Megkereste minden országokban az jeles és tudós férfiakat és drága költségekkel elhozatá azokat Magyarországba. ...Ezt hallottam Brodarics István püspektől, kinél vala az egész épületnek jelzéseinek képe is". (Heltai Gáspár i. m. Magyar Helikon. Bp. 1981. 393. old.).

Tehát, a tudományos szöveg arra utal, hogy Brodarics István püspökkel tervezgette Mátyás király azt az intézményt, amelyet a Buda várban kívánt megépíteni, amelyhez külföldről hívta hazánkba az "írás tudományokban" járatos tudósokat. Ezután Heltai leírta az épület vagy inkább városrész terveit, egy grandiózus egyetemvárost, ahol a nagy király negyvenezer ifjú számára akarta felállítani Magyar Egyetemét.

A Duna mellett Budán "nagy, széles fundamentumokat vetett fel" és a "fundálókkal" a tervezőkkel nagy papirusokra feljegyezte "minéműlönne az az épület" (u. o.). Két piacot tervezett. A

felső piac lenne a nagyobb, ez a Bécsi kapu felé terjedt volna. Itt öt kerengőt tervezett egymás felé, lépcsősorral összekötve. A kerengők termeiben hallgatnák a "leckéket". 7 oszlopot tervezett a kerengőkbe, minden oszlop alatt egy-egy tanár olvasná, magyarázná a 7 szabad művészet tudományát, a grammatikát, a dialektikát, a retorikát, az aritmetikát, a muzsikát, a geometriát, a hetedik doktor az asztronómiát.

És mindenik oszlopra "fellyül egy kristályos lámpást" akart csináltatni (i. m. 394. old.). A rejtélyes építmény legkülönlegesebb létesítménye a 7 kristálylamps. Tudjuk, hogy a Bagdadi Múzeumban őriztek olyan kb. 50 cm magas kristályvázát, amelyben galvánelemes berendezést találtak világítás céljára. Anatóliában egy reliefen 5 m hosszú "villanykörte" látható, 3 egyiptomi ruhás férfi támasztja alá. Az ókorban tehát ismerték a "kristálylamps", s valószínűleg a Konstantinápolyból kapott "keleti könyvek" között olvasott róluk, hiszen mi is a keleti könyvek-ből szereztünk információt az ókori áramforrásokról (Cameron, G. Sie schreiben auf Ton. Orell Füssli Verl. Zürich-Leipzig 1941.).

Az öt kerengős, vagyis ötemeletes kerek építményt a föld alatti széles alagúttal akarta összekötni a kisebbik piaccal, ahová a doktorok és magiszterek lakásait tervezte, az infrastruktúrával. Ugyancsak üzleteket, kis falatozókat tervezett arra a hídra, amellyel Budát Pesttel kívánta összekötni. Nagy, széles kőhídról álmodott, ahol zajlik az élet, a diákvárost nem zárta le a Duna, hanem egy híd utat mutatott számukra kelet felé.

A király szabadságot biztosított az ott működő közösségnek, s nem fukarkodott az anyagi javakkal, mint Heltai írta: "...a prépost, avagy a rektorsághoz és az ökonómiához jeles és nagy jószágot akar vala szakasztani és sok ezer forint ára jövedelmet". (i. m. 395. old.).

Ehhez a grandiózus tervhez elkészült a könyvtár, a már említett keleti szárnyban a kápolna mellett. "Mennyi nagy költséggel építtette Budán a királyi kápolnáját, s mennyi költséggel szörzette sok nagyszavú papokat belé, mennyi nagy költséggel építtette a libráciát, mennyi sok pénzzel szörzette a nagy sok iratott, hártás könyvet belé..." (i. m. 185. old.).

*Bárány Péter titkos drámája
Mátyás király egyeteméről*

Előttünk, a korábban élt nemzedék kutatói találtak feljegyzéseket arról is, hogy milyen szellemiségűnek tervezte Mátyás király Magyar Egyetemét. Bárány Péter (1763-1829) Széchenyi Ferenc titkára volt, s ő kezdte el leltározni a gróf könyvtárát. Ebben a gyűjteményben nagyon sok országos érdekű kézirat található. Az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában magam is találtam ilyeneket, pl. Pálóczy Horváth Ádám feljegyzéseit vagy Pataki Füsüs János Királytűkrét.

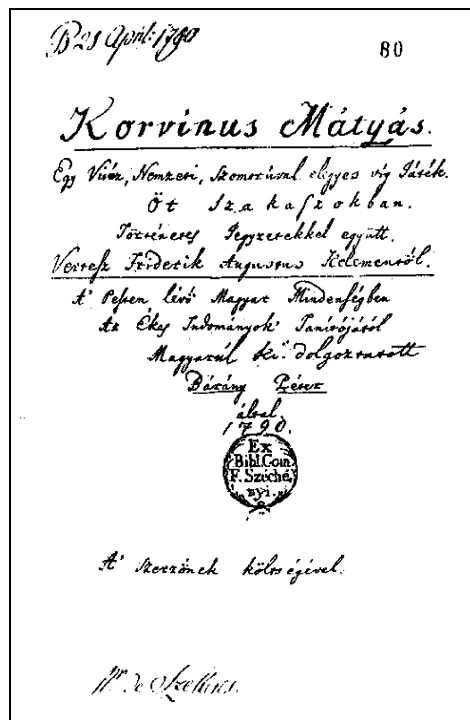
Bárány Pétert megérintette Mátyás király Magyar Egyetemének eszméje, amely az 1790-es évben is nagyon aktuális kérdés volt, s megírta az intézmény vezérelveit egy "szomorúval elegyes vígjátékban" Korvinus Mátyás címmel. Széchenyi Ferenc sokat járt utána, hogy 1792 május 5-én a Pesti Magyar Színház első előadását (a Német színházban) ezzel a darabbal nyissa meg. Fáraozását nem kísérte siker. A Helytartótanács Cenzúra Hivatala "Non admittitur impressis" megjegyzéssel visszautasította. Helyette, mint tudjuk, a Simai Kristóf magyarított Igazháziájával kezdték el működésüket (Hegedűs Géza. A magyar dráma útja. Gondolat. Bp. 1964. 23. old.). A Korvinus Mátyás kéziratban maradt. Jól olvasható veretes magyar színdarab, öt felvonásban. Az ötödik felvonás a próbaszemeszterre felvett diákok vizsgájáról szól. Az, amit a gyermekek vallanak, a hazaszeretet próbaköve, mert a király a szabadság megbecsülésére tanítja őket. Az ember megbecsülése emelkedik ki a vezérelvek közül.

– De melyik az a legjobb, legnemesebb termék, amellyel hazánk büszkélkedik, kérdezi az egyik főnemes.

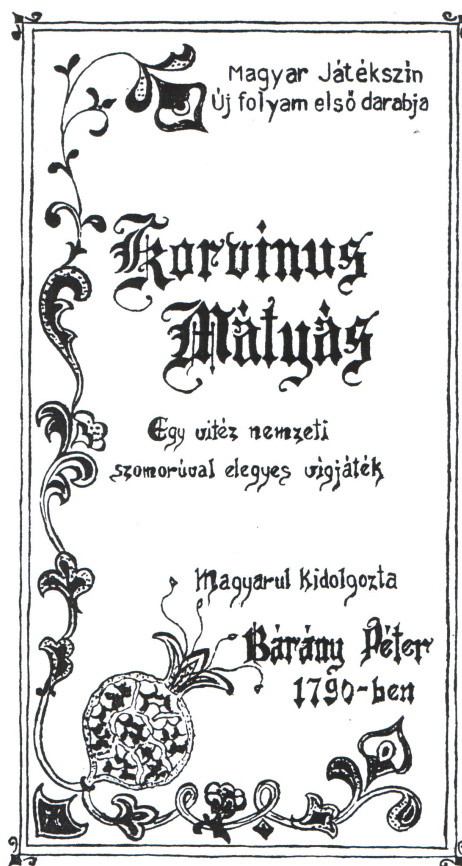
– Az emberek! Válaszolja az egyik ifjú, mert megtartják azt, folytatja, amit már sok más emberek elvesztettek, a legrágább kincsét az embernek: a Szabadságot. (OSZK Kézirattár 80. lelt. sz.)

S a vizsgáztatás arra is módot ad, hogy megtudjuk, ki a legszabadabb a szabad emberek között, az "Aki személye szerint a legtöbb különös hasznot viszen áldozatul az haza oltárára az legszabadabb a nemzetből" (az idézetek az 1986-ban megjelent első kiadásból valók. Bárány Péter (ma-

gyarul kidolgozta): Korvinus Mátyás. Egy vitéz nemzeti szomorúval elegyes vígjáték. 1790. Sajtó alá rend. tanulm. ellátta: Gyárfás Ágnes. Miskolc, 1986.)

A Korvinus Mátyás kéziratának címoldala 1790

1986-ban jelent meg az 1790-ben írt dráma a Korvinus Mátyás